

© Uluslararası
İnsan Bilimleri

Dergisi

ISSN: 1303-5134

www.insanbilimleri.com

Cilt: 2 Sayı: 2 Yıl: 2005
Yayın Tarihi: 14 Kasım 2005

**BİR TÜRKÇE KÜLTÜR ÇEVRESİ:
BEKTAŞİ ALEVİLİĞİ**

A.Yılmaz Soyyer

Özet

Bektaşî Aleviliği, Anadolu'da doğmuş, Balkanlarda yaygın ve etkin bir oluşum olarak var olmuş bulunan sosyolojik yapılanma için gerekli bir tanımlamadır. Bektaşî Aleviliği var olduğu sürece Türkçe kültür çevresi dahilinde varlığını sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin dağılması sonucunda, özellikle de 20. yüzyılda Arnavutluk Bektaşiliği Türkçe Kültür çevresinde yer alma vasfını önemli ölçüde kaybetse de Makedonya, Kosova ve Bulgaristan Bektaşiliği hala bu çevrenin dahilinde ve etkisindedir. Ama asıl gelişme Almanya ve Belçika gibi Avrupa ülkelerine yerleşmiş Bektaşî Alevilerinin faaliyetlerinde göze çarpmaktadır. Bu Bektaşî Alevileri yani "diaspora" kavramıyla nitelendirilebilecek olan (Türkiye dışında yaşayan Türk Bektaşileri), özellikle de internet üzerinden Türkçe kültür çevresi merkezli yeni bir yapılanmaya girişmişlerdir.

A TURKISH CULTURAL CIRCLE: BEKTASHI ALEVISM

Abstract

The "Bektashi Alevism" is a necessary definition for common and effective social construction along spreading from Anatolia to Balkans. The Turkish Language made its existence to continue in cultural environment as long as Bektashi Alevism continued. Macedonian, Kosovo and Bulgarian Bektashism are still in this circle and effect, especially in 20 Century after dispersion of Ottoman Empire. But more progress is seen on Bektashies activities living in European countries such as Germany and Belgium. They, namely "diaspora", have entered a new and Turkish cultural environment centered structure especially using internet.

GİRİŞ

Bektaşilik ve Bektaşî Aleviliği^{**}, Türkçenin kültür çevresi olarak nitelendirilebilecek bir bölgede yatay ve dikey kültürel hareketlilikte bulunan bir toplumsal yapı olarak düşünülebilir. Arnavutluğun en uç bölgelerinden Türkiye'nin en doğu kısmına kadar yaygın oluşu bir yatay hareketi, kültürel yapısının bölgelere göre arzettiği nitelik farkları bir dikey hareketi ortaya koymaktadır. Yatay hareketlilik yayılış biçiminde Anadolu'dan Balkanlara doğru olmuştur. Nitelik bakımından farklılıklar barındıran dikey hareketlilik ise İstanbul ve Balkan Bektaşiliğinde daha fazla görülmüştür. Bektaşî kültürel çevresi, Osmanlı Devleti toprakları diyebileceğimiz bölgeyle kısmi farklılıklar arz etmekle beraber büyük ölçüde örtüşmektedir. Bektaşiliği "Türkçenin kültür çevresi" olarak kabulümüz biraz da onu bir Türk kültür çevresi şeklinde görmemizle, bu da "Türk" kavramının muhtevasıyla ilintilidir. Kültür kelimesi bize göre belli bir coğrafyada oluşmuş yazılı, sözlü ve davranışa yönelik faaliyetlerin içini doldurduğu bir kavramdır. Bağlamadan tambura, kahveden kurban tıglamaya, mersiyelemlerden nefeslere kadar geniş bir kültürel birlikteliğin oluşturduğu bir nitelendirilmedir. Bu günkü "Türk" ibaresi, Bektaşilik bağlamında, büyük ölçüde "Osmanlı" demektir. Bektaşî olmak söz konusu kültürel çevreye de intisabı gerektirdiğinden, bir bakıma, Türk olmakla eş anlamlıdır. Ancak bunun bir Yörük-Türkmen yapılanması olmayıp kapsamlı ve nitelikli bir kültürel birlik tanımlamasının kavramlaşmış hali olduğunu bilmek gereklidir. Bu tanımlama, kabileci ve aşiretimsi yapıların çok üstünde oluşmuş bir kimlik ifadesidir. Türkçe sayesinde Türklükle aynileşen Bektaşilik yalnız Yörük-Türkmen oluşumunun değil, aynı zamanda Arnavutlukta bugün hala geçerli olan Geg-Tosk kabileciliğinin de üzerindedir ve onları da kapsayıcıdır. Osmanlı Devleti'nin hakimiyet döneminde bu sınırların içerisinde olup bugün Türkçeyi, dolayısıyla da Bektaşî kültürel etkilerini barındırmayan tek coğrafya Arap ülkelerinin bulunduğu bölgelerdir. Yetmiş yıl öncesine kadar, Mısır, Irak gibi yerlerde kısmi bir Bektaşî nüfus ve Bektaşî tekkeleri bulunmaktaydı. Bugün Bektaşî etkisi bu bölgelerden hemen hemen silinmiş durumdadır. Fakat şurası ısrarla belirtilmelidir ki Bektaşilik ırk bağlamında ne Arnavutçuluğun ne de Türkçülüğün kapsamındadır. Bektaşilik, ancak ve ancak Bektaşiliktir. Tek tek kimi Bektaşiler, Türkiye'de Türkçülerin, Arnavutluk'ta Arnavutçuların safında yer almışlardır¹, lakin bir dini-kültürel yapı olarak Bektaşilik, bu iki dar anlamlı yapının da üzerinde bulunan kültürel "Türk" kavramının kapsayıcılığı altındadır. Bu kavram "Türki" biçiminde kullanılıp bir sıfat olarak anlaşılırsa daha da anlamlı olabilir.

ÇEVRENİN OLUŞUMU

Bektaşilik çevresinin oluşumu, Anadolu'da Hacı Bektaş Veli ve Balım Sultan dönemi yapılanmalarıyla, Rumeli'de Osmanlı ordularının Balkanlar ve Arnavutluğu ele geçirmesiyle başlayan bir süreçtir. Arnavutluk ve Balkanların İslamlaşması bir bakıma Türkleşmesi ya da Türkleşmesidir. Buralardaki etnik gruplar, gündelik hayatlarını idame ettirmek için kendi "anadillerini" konuşmakta, lakin bir kültür çevresi dahilinde faaliyet gösterip ürünler ortaya koyarken Türkçeyi kullanmaktadırlar. Yöresel etnik gruplara mensup Bektaşiler de girmiş buldukları yeni kültürel çevreyi, özgün diliyle beraber kabul etmişlerdir. Bir Arnavut Bektaşî, gündelik hayatında kendi anadilini kullanırken, Tekkede ayinini Türkçe yapmakta, Yunus Emre'nin ilahileriyle muhabbet sofrasına oturmaktadır.

^{**} Bektaşî Aleviliği: Bektaşî Aleviliği ile şu iki tür oluşum kastedilmektedir: 1.Gerek Bektaşî Çelebisine, gerekse Dedeababaya kendilerini manevi bağlarla bağlı hissederek ve onlardan birinden icazet almış ya da almakta bulunan Alevi gruplardır. 2.Her iki karizmatik otoriteye de bağlı olmadığı halde kendileri ya da kurucu Pirlerini şu veya bu şekilde Hacı Bektaş Veli'yle ilişkilendiren gruplardır.

¹ Soyger, Y.,2005, **19. Yüzyılda Bektaşilik**, Akademi Kitabevi Yayınları, İzmir

A.Yılmaz Soyzer: Bir Türkçe Kültür Çevresi Bektaşî Aleviliği

Bu kültür çevresine girme olayının, Osmanlı Devleti'nin bilinçli bir Türkleştirme faaliyetinin sonucu olduğunu söylemek imkansızdır. Her şeyden önce bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti, etnik unsurlardan birine dayanarak egemenlik meşruiyetini temin edemezdi. İkinci ve belki de en önemli olan faktör ise, ancak 1789 Fransız ihtilalinden sonra ortaya çıkıp dünyaya yayılacak olan milliyetçiliğin, o dönemde var olamayacağıdır. İslamın Arnavutluk ve Balkanlara giriş dönemi, bırakın Türkcülüğü Osmanlılık fikrinin bile oluşmadığı bir zaman dilimidir. Bu dönemde Bektaşilik, doğduğu toprakların doğal dilini ve kültürünü kendi inancını ifade etmek amacıyla kullanmış, bu arada yeni müntesiplerinin katkılarıyla da bu yeni dil ve kültürü geliştirmiştir.

Bu arada Anadolu şehir ve köylerinde yaşayan Bektaşilik kendi dil ve kültürünü, belli oranlarda ilerletmişse de Rumeli'de hüküm süren Bektaşilikle kültürel öğeler bakımından belirgin oranda farklılaşmıştır. İleriki dönemlerde "çelebiler" ve "babagan" olarak kesin çizgilerle ayrışacak olan bu yapı bize göre iki farklı kültür renginin kaçınılmaz farklılaşmasıdır. İstanbul, Edirne, Selanik, Manastır gibi Osmanlı Devleti'nin batısında kalan şehirlerde gelişen "Babagan Bektaşiliği", ayin-i cemlerde ud, tanbur, ney, rebap gibi klasik Türk musikisi aletlerini kullanıp, aruz vezni şiirlerle nefesler söylerken, Hacıbektaş (Osmanlı Döneminde Ankara Vilayeti'ne bağlı) merkezli "Çelebiler Bektaşiliği" cemlerde bağlama kullanmış, nefesleri hece vezni ve basit bir Türkçeyle söylemiştir.

Bu ayrışımın kökenlerini Balım Sultan ya da Sersem Ali Baba dönemlerinde aramak, özel bir araştırmayı gerektirir ve bu makalenin amaçlarını gerçekleştirmeye hizmet etmemektedir. Kendilerini Hacı Bektaş Veli'nin soyu olarak görerek yapılanan "Çelebiler" ile Hacı Bektaş Veli'nin çocuğu olmadığı görüşüyle farklı bir kümelenmeye giden "Babagan" Bektaşiliğin iki farklı tonu olarak yaşayagelmişlerdir.

O dönemlerde Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif yerlerinde Hacı Bektaş Dergahı'ndan icazet alan "dedegan" ya da "ocaklar" dediğimiz gruplar mevcuttur. Bunların kökenleri konusunda hemen hemen hiçbir ciddi araştırma bulunmamaktadır. Ancak, Anadolu'da Türk kültürünün dikey hareketliliğine yani nitelik olarak gelişmesine önemli katkılar sağladıkları bir gerçekliktir.

1826 yılında Bütün Bektaşî tekkeleri kapatılıncaya kadar Hacı Bektaş Hankahı'ndaki Çelebi, Osmanlı Devleti tarafından Bektaşiliğin tek otoritesi olarak kabul edilmiştir. Bu tarih, Bektaşilik içinde daha önceden de var olan kırılmanın ortaya çıktığı önemli bir farklılaşma noktasıdır. Kapatılık döneminde zaman, kapatılmayıp Nakşibendi şeyhler vasıtasıyla devletin kontrolünde tutulan Hacı Bektaş Veli Hankahı ve dolayısıyla da Çelebiler kolunun aleyhine işlemiştir. Çelebilerden bağımsızlıklarını ilan etmiş bulunan Babagan kolu ise bürokrasideki taraftarlarının sayesinde, bir yeniden yapılanma süreci içerisine girebilmişlerdir. Özellikle 19. yüzyılın son çeyreği İstanbul ve Rumeli'deki Babagan Bektaşiliğinin kültürel zirveye ulaştığı bir dönemdir.

20. yüzyıla girerken Babagan Bektaşiliği mensuplarının önemli ölçüde siyaset sahnesinde yer almışlardır. Başta, Babagan Bektaşilerinin "dedebaba" kabul ettikleri Feyzullah Baba olmak üzere, pek çok Bektaşî İttihat ve Terakki saflarında kendilerine yer bulmuşlardır. Osmanlı Devletinin dağılma sürecine girdiği bu yüzyıl, milliyetçilik rüzgarıyla Bektaşileri de etkilemeye başlamıştır. Bir kısım Arnavut kökenli Bektaşiler, Arnavutluk ve Kosova'da Arnavutçuluk akımının etkileriyle Osmanlı Devleti'nden ayrılma fikrine kapılmışlardır. Ancak bu siyasi ayrılış düşüncesi onları "dini-kültürel" bir yapılanmaya götürmemiştir. Arnavutluk ve Kosova'daki Bektaşî dergahlarında Osmanlı Devleti oralardan çekildikten sonra da Yunus

A.Yılmaz Soyger: Bir Türkçe Kültür Çevresi Bektaşî Aleviliği

Emre'nin, Şah Hatayi'nin, Fuzuli'nin ilahileri okunmuş, Bektaşî cemi ve “muhabbet sofrası” sohbetleri Türkçe yapılmaya devam edilmiştir.²

Bu fiziki ayrılış Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında kalan Bektaşîlerin Türkçülük akımının içerisinde yer almasıyla sonuçlanmıştır. Ancak bu Arnavut Bektaşîlere bir tepki olarak yapılmamıştır. Bu durum daha ziyade toplumsal ortamın gerektirdiği bir yöneliştir. Çünkü 1930 yılına kadar Bütün Babagan Bektaşîleri Türkiye’de ikamet eden Arnavut kökenli Salih Niyazi Baba’yı “dedebaba” olarak tanımaktadırlar.

İkinci dünya savaşından sonra Arnavutluk’ta yönetimi ele geçiren komünistler, Bektaşîlerin Bektaşîliklerini muhafaza etmek için direnmelerine sebep olmuştur. Bu planlı bir direniş değilse de bir olgu olarak mevcuttur. Kızıl Tanrı lakaplı Enver Hoca’ya karşı en müthiş mücadeleyi Bektaşîler vermişlerdir. Şu an yaşı 80’i aşmış bulunan Reşad Bardi Dede Baba yıllarca toplama kamplarında ve zorunlu yol yapım işinde çalıştırıldığı halde Enver Hoca’nın rejimiyle işbirliğini kabul etmemiştir.³ Arnavutlukta bugün, Türkçeden çevrilmiş⁴ şiirlerin yanı sıra kuvvetli bir Arnavutça Bektaşî edebiyatı da oluşmuştur.⁵ Makedonya’da ise durum daha farklıdır. Makedon Bektaşîleri büyük oranda Türkçeyi konuşabilmektedirler. Örneğin, Bektaşîliğin önemli liderlerinden Tahir Emine Baba Türkçeyi tatlı bir Rumeli aksanıyla konuşmaktadır. Tahir Emine Baba’nın tekkesi olan Harabatı Baba tekkesinin sekreteri Leyla hanım ve derviş Abdulmuttalib de Türkçe bilmektedir. Makedon Bektaşîleri, çoğunlukla Arnavutlukta “Dedebabalık”⁶ “Kryegjyshata”^{***}’a bağlı oldukları halde Türkçe’nin kültür çevresinde yer almayı sürdürmektedirler.

Arnavut Bektaşîliğinin Türk kültür çevresinin dışında yeniden yapılanma süreci Enver Hoca’nın iktidardan uzaklaşmasıyla başlamıştır. Bektaşî tekkelerinin Türkiye’de diğer tekkelerle birlikte yasaklı oluşu, Arnavut Bektaşîlerinin, Arnavut dil, edebiyat ve kültürünü temel alan Bir Bektaşîlik oluşturmaya başlamasına sebep olmuştur. Günümüzde Arnavut Bektaşîleri, asırlarca Türkçe ifade edilmiş bulunan Mersiye ve nefesleri artık Arnavutça’ya çevirmekte ya da Arnavutça mersiye ve nefesler söylemektedirler.⁷ Dış görüntü olarak her ne kadar Türkiye’de Bedri Noyan Dede Baba ve takipçilerinin, Arnavutluk’ta Reşad Bardi Dede Baba’nın Bektaşîlik postunda oturmasını ayrılığın sebebi olarak görseler de⁸ bu tam anlamıyla realiteyle uyumlanmamaktadır. Mesela bugün Amerika’daki Bektaşîlerin bir kısmının müşidi olan Flamur Shkalla –ki Arnavut kökenlidir- Bedri Noyan Dede Baba’nın halifelerinden Mustafa Eke Dede Baba’ya bağlıdır.⁹

Enver Hoca iktidarının yıkılmasından sonra, Arnavutluğa çeşitli sebeplerle giden Türk Bektaşî ve Aleviler, yeniden buradaki Bektaşîlerle ilişki içerisine girmişlerdir. Reşad Bardi Baba da bu ilişkilere sıcak bakmakta ve ayrılmış kitlenin birbirini tanıyıp anlamasını

² Demons, *Discourses of a Bektashi Baba*, http://www.bektashi.net/beliefs-baba_salih.html erişim: 07.09.2005; Turkey's "national poet", Yunus Emre, <http://www.beyond-the-pale.co.uk/albanian4.htm#albania>

³ Thomas Schmid, “Europe's Last Dervishes” Berliner Zeitung, August 14th, 1999, Translated by Ashik Huso, <http://www.bektashi.net/bio-babareshat.html>, erişim:13.10.2005

⁴ <http://www.bektashi.net/shqip-poezi.html> erişim:13.10.2005

⁵ <http://geocities.com/lazarati2/teqe.html> erişim:13.10.2005

⁶ Türk Babagan Bektaşîleri, “Dedebabalık, Hacibaktaş Veli’nin yattığı topraklardır” demekte ve Arnavutluk dedebabası Reşad Bardi’yi “dedebaba” olarak kabul etmemektedirler. Reşad Bardi de Türkiye Bektaşîleri Dedebabası Bedri Noyan’ın sağlığında kendi dedebabalığını ilan etmiştir. Koca Ş,1999 Es-Seyyid Halife Koca Turgut Baba Divanı, Nazenin/Kültür Yayınları, İstanbul:1999, s.357

*** Arnavutça Dedebabalık demektir.

⁷ Özellikle Baba Ali Tomori Bektaşî ayinleri için Arnavutça mersiye ve nefes türü eserler vermektedir. Bkz. Clayer N,2001, *Tasavvuf, Music and Social Change in Balkans* (ed: Anders Hammarlund, Tord Olsson, Elisabeth Ozdalga, Sufism, Music and Society in Turkey and the Middle East, Routledge (UK), p.145)

⁸ Koca, a.g.e, s.357

⁹ Amerikalı Bektaşîlerden Huseyin Abiva’nın tarafımıza yolladığı e-mektup

A.Yılmaz Soyzer: Bir Türkçe Kültür Çevresi Bektaşî Aleviliği

desteklemektedir.¹⁰ Bu Bektaşîliğin birbirini tanıma ve anlama döneminde Türk kültürü merkezli Bektaşîlik yeniden gündeme gelmektedir. Çünkü bütün bu grupların, aralarındaki her türlü ayrılığa rağmen ortak pirleri, yani kaynak noktaları, bu inanç kaynaklı sosyal yapıyı Türk dili ve kültürü üzerinde kuran Hacı Bektaş Veli'dir.

Türk dili ve kültürü etki alanında gelişen Türkiye dışı Bektaşî yapılanmalardan biri de Bulgaristan'da bulunmaktadır. Bektaşîliğin Kızıldeli Sultan kolunun ağırlıklı olarak yaygın olduğu Bulgaristan'da çok sayıda Bektaşî bulunmaktadır. Merkezi Razgrat'ta olan Cem derneği, Veysel Bayram başkanlığında faaliyet göstermektedir. Özellikle komünist rejimin yıkılmasıyla, demokratik bir yönetime kavuşan Bulgaristan Bektaşîleri, dilleri olan Türkçeyi artık rahatlıkla konuşabilmektedirler.¹¹ Komünist rejim döneminde Bulgaristan hükümetinin Türkçe konuşmaya ve Türkçe isimler kullanmaya karşı giriştiği uygulamaya en sert direnc gösteren gruplardan biri de Bulgaristan Bektaşîleri olmuştur.¹²

KIRILMA NOKTASI

Bektaşî Alevilerinin sosyal değişiminde temel kırılma noktası göç olmuş; köyden şehre özellikle de İstanbul'a göçün sonucunda değerlerini ve inançlarını kaybetmemek için örgütlenmeye giden bu "dedegan" ve "ocakzadeler" Hacı Bektaş Veli ya da bir Bektaşî Ulusu'nun ismin taşıyan dernekler altında toplanmışlardır.¹³ Dergahların kapalı olması ve dergah adıyla bir örgütlenmeye gidilememesinden dolayı bir zorunluluk olarak ibadethanelerine "cemevi" ismi vermişlerdir. Yılların ihmalıyla yıkılmaya yüz tutan Bektaşî dergahlarından Şahkulu Sultan ve Eryek Baba Bektaşî Dergahları, bu gün yeniden restore edilerek, cemevi olarak kullanılmaktadır. Cemevleri Türk kültürüne, özellikle de Türk folkloruna büyük bir canlılık getirmiş bulunmaktadır. Adeta Türklerin "bağlama" isimli bir sazlarının olduğu yeniden hatırlanmıştır.

29-30 ekim 2005 tarihinde "Karacaahmet Dergahı" olarak adlandırılan ve klasik bağlamda bir tür külliye işlevi gören yapıda 1. Dedeler Kurultayı yapılmıştır. Karacaahmet Dergahı ya da cemevi olarak isimlendirilen bu mekan, Karacaahmet mezarlığının yan tarafındadır ve Aleviler tarafından yaptırılmıştır. Bu cemevinin yapılması da göç olgusunun önemli bir sonucudur. 1. Dedeler Kurultayı adeta Anadolu'nun bütün Bektaşî merkezli Alevi inanç önderlerinin toplandığı bir "tayflar geçidi"ne dönüşmüştür.

Bektaşî Aleviliğinin çekim merkezi Hacı Bektaş Veli Ocağı olarak bilinen Çelebiler ve Babagan kolundan bu yeni merkezlere kaymış bulunmaktadır. 19. yüzyılın ikinci ve 20. yüzyılın ilk dönemlerinde nicelik bakımından çok yaygın bulunan "Babagan Bektaşîliği" bu üstün konumlarını artık kaybetmiş bulunmaktadır. Dedegan kökenli bu yeni sosyal yapılar değişmeye de açık bir tavır sergilemektedirler. Örneğin Babagan kolunun Balım Sultan Erkannamesini mehzaz göstererek Bektaşî olmayanları ceme almama prensibini onlar kendi cemlerinde kaldırmışlardır. Bu prensibi Çelebiler kolu da artık uygulamamaktadır. Böylece Bektaşî ceminin hiç değilse birkaç uygulandığı bir "sır" olmaktan çıkmıştır.¹⁴ Gerek ikrar ayininde gerekse diğer ritüellerde, yayınlanan Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Bektaşî

¹⁰ Huseyin Abiva'nın tarafımıza yolladığı 10 mart 2004 tarihli e-mektup

¹¹ Veysel Bayram'ın tarafımız gönderdiği 2 Kasım 2005 tarihli e-posta

¹² Aydın A, Ahmet Hezarfenle Söyleşiler VII, (hiçbir yerde yayınlanmamış olan bu bölüm tarafımıza A.Aydın tarafından özel olarak gönderilmiştir)

¹³ Ehl-i Beyt Vakfı, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı, Kırşehir Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı, Balım Sultan Kültür ve Hizmet Vakfı, Hacı Bektaş Derneği, Pir Sultan Canlar Derneği, vb. Geniş bilgi için bkz. H.N, 2001 Şahhüseynoğlu, Alevi Örgütlerinin Tarihsel Süreci, İtalik Yayınları, Ankara

¹⁴ Tarafımızdan, Şanlıurfa'nın Kısas Beldesi'ndeki Çelebi Bektaşî topluluk üzerine yapılan doktora tezi bu durumu ortaya koymaktadır. Bkz. Soyzer, Y.,1996, **Sosyolojik Açından Alevi Bektaşî Geleneği**, Seyran Yayınları, İstanbul

A.Yılmaz Soyzer: Bir Türkçe Kültür Çevresi Bektaşî Aleviliği

belgeleri sayesinde “sır” olarak nitelendirilebilecek bir şey kalmamakla beraber Babagan Bektaşîlerinin cemi dışarıya hala kapalıdır.

İNTERNETİN KEŞFİ VE YENİDEN YAPILANMA

Bektaşîler ve Hacı Bektaş Veli’yi kendilerine çıkış noktası kabul eden Bektaşî Aleviliği 21. yüzyılda yeniden yapılanma içerisine girmiş bulunmaktadır. “Diaspora” tabiriyle nitelendiren ana ülke dışında yaşayan insanların, Bektaşî-Alevi yapılanmasında çok önemli rol oynadıkları görülmektedir.

Bektaşî-Alevi diasporasının faaliyetleri, A.B.D, Almanya, Avusturya, Belçika gibi ülkelerde dernekler halinde yürütülmektedir. Bunun yanı sıra 20. yüzyılın en önemli buluşlarından olarak kabul edilen internet de bu faaliyetlere zemin temin etmektedir. A.B.D’de Recep Ferdi Baba’nın dervişlerinden Hüseyin Abiva kurmuş bulunduğu www.bektashi.net “The Bektashi Sufi Order” isimli site ve bektashi group isimli e-posta grubuyla bütün dünya Bektaşîlerine seslenmektedir. Hüseyin Abiva, müşidi Recep Ferdi Baba gibi bir Arnavut olmayıp, Katolik kökenli bir Amerikalıdır. 14 yaşındayken Müslüman 30’lu yaşlarda ise Bektaşî olmuştur.¹⁵ Abiva tarafından kurulmuş bulunan internet e-posta grubunda Bektaşî kültürünü, ve inancını konuşup tartışan üyelerin çoğu da Abiva gibi Amerikalı Bektaşîlerdir. Gerek Abiva ve gerekse bu yapılanmada yer alan Bektaşîler, çeşitli derecelerde Türkçe eğitimden geçmişlerdir. Abiva Hacı Bektaş Veli’nin “Vilayetname”sini İngilizce’ye çevirmiştir. E-mail grup yazışmalarından anlaşıldığı üzere “kadıncık” takma adlı Saliha Allen de bu kategorideki kişilerdendir, yazışma yapabilecek kadar Türkçe bilmektedir. Sitenin Boşnakça bölümünün yöneticisi konumundaki Emin Lelic ise 2005 haziranında Türkçe öğrenmek için Türkiye’ye gelmiş bulunmaktadır. Şu anda Bilkent Üniversitesinde, hem Türkçesini geliştirmekte, hem de derslere devam etmektedir.

www.bektashi.net İngilizce, Arnavutça, Boşnakça ve Türkçe yayın yapan bir sitedir. Site, Bektaşî inancı, gelenekleri, sanatı ve Bektaşîlik tarihi konusunda son derece ciddi İngilizce makalelerden oluşmaktadır.

Bu siteyle bağlantılı çalışan e-mail grubuna üye olmak ise hiç de kolay olmamaktadır. Grup üyeleri genellikle Bektaşîlik konusunda uzmanlaşmış kişilerden seçilmektedir.

Bir diğer Bektaşî-Alevi kültür çevresini oluşturan internet topluluğu Almanya’da faaliyet göstermektedir. Bu gruplar topluluğu, (www.alewiten.com) adresinden yayınlanan Alevi Belleği ve bu sayfadan üye olunabilen alewiten grup; (www.aleviyol.com) adresinden yayınlanan “Güncel ve Tarafsız Haber” gazetesi, bu sayfadan üye olunulan aleviyol grup ve ayrıca moderatör Dr.İsmail Engin’e müracaat edilerek üye olunulabilen tahtacılar grup olmak üzere dört farklı gruptan oluşmaktadır. Bunların dışında bir de yine Aleviyol sayfasından yalnızca Bektaşî-Alevi dede, baba ve Anabacılarının üye olabildiği Dedeler-Analar grubu mevcuttur.

Dr. İsmail Engin ve Rıza Şahin Dede tarafından yönetilen bu internet çevresi şüphesiz ki Bektaşî Alevilerini temsil eden tek yapı değildir ancak konuyu entelektüel düzeyde ele alan en önemli portaldır. Bu bilgi çevresinin en önemli özelliği ise Bektaşî Aleviliğini bir sır olmaktan çıkararak herkese açık bir alanda yeniden yapılandırma çabalarına açmaya girişmiş olmasıdır. Dedeler-Babalar-Anabacılar e-posta gurubu dışındaki portallere üye olarak Müslüman ve Hıristiyan din adamları, Bektaşîlik-Alevilik üzerine uzmanlaşmış Sünni ve Alevi bilim adamları, dedeler, babalar, talipler, kısacası her kesimden insanlar bulunmaktadır. Bütün faaliyetlerin nirengi noktası “Alevilik” temellidir. Gurup, “Alevilik” dışındaki –özellikle ideolojik merkezli- konuları tartışmamaya özen göstermektedir.

¹⁵ Amerikalı Bektaşîlerden Hüseyin Abiva’nın tarafımıza yolladığı 13 Mayıs 2004 tarihli e-mektup

A.Yılmaz Soyzer: Bir Türkçe Kültür Çevresi Bektaşî Aleviliği

SONUÇ

Türkçe merkezli bir kültür çevresi olarak doğan Bektaşî Aleviliği, yeniden yapılanmasını da aynı eksen üzerinde gerçekleştirmektedir. Anadolu dışında Bulgaristan, Makedonya, Kosova ve Avrupa (Almanya Belçika vs) Aleviliği bu durmu devam ettirmekte ve geliştirmektedirler. Türk dili çerçevesinde gerçekleşiyor oluşun dışında, Hacı Bektaş Veli merkezli olarak yapılanıyor oluşu da bu teşekkülün en önemli hususiyetlerindedir. Ama en önemli husus, Aleviliğin, belki de İslam tarihi boyunca ilk defa özgürce ele alınarak yapılanıyor oluşudur. İnternet, bu önemli faaliyete uygun bir zemin oluşturmuştur.

Buradaki en önemli sorun, Türkçe merkezli Bektaşî Aleviliğinin yeniden yapılanırken Balkanlarda ana dili Türkçe olmayan Bektaşî unsurları da kapsayacak şekilde yapılanamıyor oluşudur. Özellikle, Arnavut milliyetçiliğinin çeşitli sebeplerle çok diri ve aşırı oluşu, böyle bir yapılanmaya engel oluşturmaktadır. Halbuki Bektaşîliğin Babagan kolunun Türkiye kanadı böyle bir yeni oluşumda öncü rolü yeterince oynayamamaktadır. Babagan Bektaşîliği, vahdet-i vücud temelli tasavvufu temsil bakımından tarihsel arkaplana sahip olmakla birlikte, günümüzde eski etkinliklerini kaybetmiş bulunmaktadırlar. Amerikalı Bektaşîler, özellikle internet üzerinden buldukları faaliyetlerle, ise bu yapılanmada sınırlı da olsa yer alabilecek görünmektedirler.

En nihai nokta olarak Bektaşîlik merkezli Aleviliğin tıpkı 13. yüzyılda olduğu gibi Türkçe kültür çevresi halinde yeniden ortaya çıkışı gözlemlenmeye başlanılmış bulunmaktadır.

Kaynakça

- Demons, *Discourses of a Bektashi Baba*, http://www.bektashi.net/beliefs-baba_salih.html erişim: 07.09.2005; Turkey's "national poet", Yunus Emre, <http://www.beyond-the-pale.co.uk/albanian4.htm#albania>
- Thomas Schmid, "Europe's Last Dervishes" Berliner Zeitung, August 14th, 1999, Translated by Ashik Huso, <http://www.bektashi.net/bio-babareshat.html>, erişim:13.10.2005
- <http://www.bektashi.net/shqip-poezi.html> erişim:13.10.2005
- <http://geocities.com/lazarati2/teqe.html> erişim:13.10.2005
- Şevki Koca, Es-Seyyid Halife Koca Turgut Baba Divanı, Nazenin/Kültür Yayınları, İstanbul:1999, s.357
- Nathalie Clayer, *Tasavvuf, Music and Social Change in Balkans* (ed: Anders Hammarlund, Tord Olsson, Elisabeth Ozdalga, Sufism, Music and Society in Turkey and the Middle East, Routledge (UK), 2001, p.145)
- Amerikalı Bektaşîlerden Huseyin Abiva'nin tarafımıza yolladığı e-mektup
- Huseyin Abiva'nin tarafımıza yolladığı 10 mart 2004 tarihli e-mektup
- H.Nedim Şahhüseyinoğlu, 2001, Alevi Örgütlerinin Tarihsel Süreci, İtalik Yayınları, Ankara
- Yılmaz Soyzer, 1996, Sosyolojik Açıdan Alevi-Bektaşî Geleneği, Seyran Yayınları, İstanbul
- Yılmaz Soyzer, 2005, 19.Yüzyılda Bektaşîlik, Akademi Kitabevi Yayınları, İzmir